

QUÈ ÉS LA IMMIGRACIÓ PER A LA DEMOCRÀCIA?

BLANCA GARCÉS MASCAREÑAS

Investigadora sènior i coordinadora de recerca,
CIDOB

La immigració és un tret cada cop més característic de les societats contemporànies. Com afirmava el politòleg Ivan Krastev al seu llibre *After Europe* (University of Pennsylvania Press, 2017), ens trobem davant una revolució feta de partences d'individus i famílies, que pretenen canviar i marxar del seu país, en comptes de quedar-se i mirar de canviar-lo. En aquest context, on les migracions són cada cop més freqüents, la mobilitat territorial ja no és sinònim de mobilitat social o d'inclusió. Es pot perfectament viure en un lloc i no formar-ne part –o no sentir-se'n part–. Els drets civils i socials són els primers que es concedeixen; els drets polítics, els darrers. A la Unió Europea, per exemple, 22 milions de residents estrangers no estan convocats a triar el Govern del país on resideixen. I quan adquireixen la nacionalitat i, per tant, el dret a vot a les eleccions nacionals, les persones migrades no sempre se senten interpel·lades. Diversos estudis mostren que la seva participació tendeix a ser més baixa que la dels nadius autòctons (vegeu D. Hutcheson i L. Russo, «The electoral participation of mobile European Union citizens in European Parliament and municipal elections», publicat pel Robert Schuman Centre for Advanced Studies el 2021), un fet que es correlaciona també amb els nivells d'educació i ingressos (P. Bevelander ho va analitzar el 2021 a «Voting behavior of immigrants and their children in Sweden», publicat al *Journal of Immigrant & Refugee Studies*). Durant les darreres dècades, la immigració s'ha polititzat, cosa que ha polaritzat els debats i ha marcat fronteres sovint infranquejables entre un «Nosaltres» i un «Ells». És en aquest context, que resulta especialment pertinent preguntar-se: què és la immigració per a la democràcia?

Un cop d'ull al passat

La modernitat no s'entendria sense dues grans revolucions: la Revolució Industrial i la revolució política, les dues iniciades per la Revolució Francesa de 1789 i que van tenir com a conseqüència la construcció de l'Estat-nació al segle XIX i, més tard, de l'Estat del benestar al segle XX. Ambdues revolucions van tenir implicacions per a la mobilitat humana. D'una banda, la Revolució Industrial va provocar una fam insaciable de treballadors per a les primeres fàbriques, que inicialment es va cobrir amb la immigració interior, del camp a la ciutat, i després amb immigrants estrangers, que es van complementar amb la incorporació de les dones al mercat laboral. De l'altra, la revolució política va produir un nou «Nosaltres», en clau nacional. En aquest context, els «Altres» van deixar de ser els pobres, o els rodavons, per passar a ser els estrangers. Als membres de la comunitat nacional se'ls van atorgar drets (civils i polítics al segle XIX, i socials al segle XX), dels quals van quedar en bona mesura exclosos la resta dels habitants.

Tot i que podria semblar que ambdues revolucions impliquen tendències oposades en l'àmbit de la immigració –promovent l'atracció i al mateix temps, l'exclusió dels treballadors immigrants–, a la pràctica, es van retroalimentar. Això és el que va passar a França, on una Revolució Industrial, més tardana que la britànica, i paral·lela a l'extensió del sufragi universal masculí, va limitar la proletarització dels treballadors francesos –molts dels quals eren pagesos i petits propietaris– i, consegüentment, va agreujar la dependència envers els treballadors estrangers (així ho descriu G. Noiriel a *État, nation et immigration*,

2001). En altres paraules: com més drets – també polítics– pels treballadors francesos, més necessitat de treballadors estrangers. Fou ja a la segona meitat del segle xx, quan amb el desplegament de l'Estat del benestar les diferències entre els uns i els altres es van fer més profundes: com més van prometre els estats als seus ciutadans –drets laborals, pensions, accés a la sanitat i l'educació públiques, etc.–, més necessari es va fer identificar els qui en quedaven fora.

No obstant això, la funció dels treballadors immigrants com a mà d'obra barata i flexible no va durar per sempre. La majoria d'ells van acabar obtenint la residència permanent i, més tard o més d'hora segons el país, també la nacionalitat. Si bé inicialment el desenvolupament de la democràcia va tenir un efecte excloent sobre els immigrants, a mitjà termini va acabar limitant la capacitat d'exclusió de l'Estat. Alguns autors han explicat aquest fet pel desplegament d'un règim internacional de drets humans; d'altres, per limitacions internes, bàsicament a conseqüència del desplegament de constitucions liberals i l'Estat de dret. Christian Joppke, al seu estudi de 1998 *Why liberal states accept unwanted immigration* (World Politics, Vol. 50, N. 2), ho resumia en una frase aparentment tautològica: «acceptar immigració no desitjada és inherent a la liberalitat dels estats liberals». Així, doncs, tot i que inicialment l'equació va ser «com més drets, més exclusió», a mitjà termini l'exclusió va acabar essent incompatible amb la consolidació de les democràcies liberals.

A més dels drets, van tenir lloc dos avenços més que van resultar fonamentals per a la inclusió de la població migrada. El primer d'ells

fou l'extensió de l'educació pública i obligatòria. En la seva comparació entre «vells» i «nous» migrants, L. Lucassen conclou al seu llibre de 2005 *The immigrant threat. The integration of old and new migrants in Western Europe since 1850* (University of Illinois Press) que l'escola va tenir un paper fonamental per afavorir la inclusió i la identificació de la segona generació amb la societat receptora. Per això, a diferència del que sovint es tendeix a pensar, els immigrants d'ara s'integren més ràpidament que els del segle

xix o la primera meitat del xx. En segon lloc, el desenvolupament econòmic de la segona meitat del segle xx i la funció redistributiva d'un Estat del benestar cada cop més inclusiu van permetre que els mecanismes de mobilitat social ascendents –tant de la població migrada com d'una part de l'autòctona– funcionessin com un autèntic lubricant en els processos d'integració.

Una reflexió sobre el present

La crisi econòmica de començament de la dècada de 1970 va frenar la demanda de treballadors estrangers a Europa. Amb la deslocalització d'una part de la indústria, no només no hi havia necessitat de nous immigrants, sinó que una part dels que hi havien arribat els anys

anteriors van quedar fora del mercat laboral. No obstant això, els immigrants van continuar arribant, bé a través de la reunificació familiar, bé com a refugiats. Per exemple, entre 1970 i 1999, les sol·licituds d'asil a la UE van passar de 15.000 a 300.000 anuals (aquestes xifres es poden consultar a l'estudi de C. Van Mol i H. Valk «Migration and immigrants in Europe: A historical and demographic perspective», 2016). A més, a començament

El debat polític i públic s'ha centrat cada vegada més en allò purament identitari. Allò que abans es percebia com una pèrdua de recursos, ara es percep com una pèrdua d'identitat.

de la dècada de 2000 les economies del sud d'Europa, caracteritzades per uns mercats laborals duals amb sectors de baixa productivitat i alta precarietat, van tornar a atreure treballadors immigrants. Una part d'aquests immigrants van arribar de l'Europa de l'Est; la resta, majoritàriament, de l'Amèrica Llatina i el nord d'Àfrica.

En paral·lel a l'increment de la immigració, des de la dècada de 1990 la desigualtat va anar augmentant. La recessió de 2008 i la pandèmia de la COVID-19 no van fer sinó agreujar-la. Tal com recorda Saskia Sassen al llibre *Expulsiones: brutalidad y complejidad en la economía global* (Katz Ed., 2015), el desenvolupament d'un capitalisme avançat, amb un sistema d'acumulació cada cop més extrem i depredador, va expulsar una part de la població del mercat laboral, dels centres de les ciutats i de casa seva. A més, les polítiques d'austeritat –i el retrocés generalitzat de l'Estat del benestar– no només els van deixar a la intempèrie, sinó que van provocar la progressiva pèrdua de legitimitat de la capacitat redistributiva de l'Estat. Tal com recorda Andreu Domingo a *Catalunya 3D. Demografia, diversitat i democràcia* (L'Avenç, 2022), en aquest context la mobilitat social ascendent va deixar de funcionar i el sistema de reproducció social es va «re-escalfar».

Tanmateix, és curiós veure com el debat polític i públic s'ha centrat cada cop més en qüestions purament identitàries. El que abans es percebia com una pèrdua de recursos, ara es percep com una pèrdua d'identitat. D'aquí ressorgeixen –a Europa, però també als Estats Units– els discursos nativistes, que rebutgen la igualtat entre ciutadans i proposen classificar-los per ordre d'arribada i de proximitat –ètnica, religiosa, cultural– (vegeu *Nativisme: ceux qui sont nés quelque part... et qui veulent en exclure les autres*, de C. Bertossi, A. Taché i J. W. Duyvendak, Les Petits Matins, 2021). Per això també, la pèrdua de legitimitat de l'Estat es tradueix en suport electoral cap als partits d'extrema dreta, especialment per part dels sectors de la població que se senten injustament abandonats i, en un món incert, cada cop més vulnerables.

És això, i no pas la immigració, el que posa en qüestió la democràcia. Perquè obre la porta a qüestionar drets fonamentals. Perquè assumeix i accepta que la desigualtat és substancial a les societats contemporànies. I perquè amenaça la possibilitat de deliberació i acció col·lectiva, fins al punt que ara ja no es voten unes idees, unes propostes o unes polítiques, sinó que el vot el dirimeix el que creiem que ens defineix o ens representa, en una societat cada cop més fragmentada. Contràriament al que sovint sostenen les esquerres, tot això no és culpa de l'extrema dreta, que n'és només el símptoma. Sí que és el resultat d'unes dinàmiques globals que expulsen i precaritzen, i d'un Estat que ha renunciat al seu paper de redistribuïdor, d'unes polítiques que han fracassat a l'hora d'assegurar no només la igualtat de drets, sinó també d'oportunitats, i d'uns partits –de tot l'espectre polític– que sovint han deixat de parlar del que és fonamental.

